

Frumusețea morală a concepției

Lucrând o definiție a trăsăturilor de genialitate ale lui Shakespeare, un critic enumera, printre altele, „frumusețea morală a concepțiilor”, referindu-se la concepțiile pe care le exprimă și de care sînt călăuzite în toate acțiunile lor personajele. De ce frumusețea morală? Pentru că — zice criticul — personajele lui Shakespeare ating, aproape fără excepție, o anumită cotă de opțiune în ceea ce le privește, își aleg singure destinul și acționează, în continuare, în virtutea îndeplinirii lui totale, pînă la capăt, indiferent dacă asta le pune într-o situație mai privilegiată, sau nu, față de valorile consacrate ale binelui și răului. Dacă pierd sau înving, aceste personaje voluntare știu că au făcut-o pe propria lor răspundere, n-au a învinui pe nimeni, sau nu au a învinui nimic din afara lor care să le fi determinat cursul destinului, într-un sens sau altul. Universul mic — dacă se poate spune așa —, universul nevăzut, lăuntric, este cel care beneficiază de preponderență în raporturile cu universul mare, din afară, de dincolo de noi. Universul mic beneficiază de preponderență și este, totodată, factorul activ în determinarea acestor raporturi. Una din consecințe — niciodată un personaj shakespearean nu va pronunța numai replica cerută de desfășurarea intrigii și niciodată nu va fi numai ceea ce îl definește situația sau momentul dramatic, la un anumit punct. Să mai dăm exemple? Pe buzele oricărui personaj, oricît de neînsemnat și pasager, flutură întotdeauna o metaforă și un silogism: oricît de crud, oricît de ridicol sau oricît de mic s-ar arăta unul din eroi, el nu este numai alît în totalitatea

manifestărilor sale, nu încapă într-o schemă de unde l-ai putea defini, ci, dimpotrivă, evadează mereu din ceea ce s-ar părea că l-a ținut. El este întotdeauna mai mult, mai complex și mai neprevăzut decît orice interpretare posibilă. Ca să ne continuăm ideea, am spune că marile autor ne poartă prin universul mare pentru a ne dezvălui mai bine miracolele și nestematele universului mic. „Ce minunat e omul!” — sună imnul adresat acestei făpturi superioare de bătrînul Sofocle, cu două mii de ani înainte de pomenirea noastră pe pămînt; „ce minunată lucrare e omul!” — spune și Shakespeare, cu patru sute de ani înainte de noi; „ce mîndru sună acest cuvînt!” — se exprimă Gorki, la începutul secolului pe care îl străbatem. Întimplător? Nu. Dacă aruncăm o privire asupra fondului universal pe care se proiectează, observăm că aceste mari re-descoperiri ale măreției ființei umane au loc în împrejurări sociale deosebite, în momente de renaștere sau care pregătesc o renaștere spirituală plenară a omului atotputernic, biruitor în lupta împotriva constrîngerilor, împotriva formelor de subjugare, împotriva exploatării și obscurantismului. Vocea antică, vocea renașterii, vocea marilor realiști de la începutul secolului nostru a strigat drepturile omului dar și măreția condiției sale — i-a adus un imn meritat, proiectîndu-l, pe cerul filozofiei, ca forță prometeică în măsură să dispună singură de miracolul său, curajul de a aduce lumină. Nu este aceasta și menirea nobilă a poetului dramatic de astăzi, chemat să dea ecou și reverberație măreției omului contemporan, erou-

lui, la noi, a celei mai mari renașteri sociale și spirituale din istorie? Nu înseamnă că această chemare are darul de a releva, la urma urmei, frumusețea morală a unei concepții despre om care se creează nu numai pe el însuși, dar își creează conștient și istoria?

O privire înapoi ne îngăduie să distingem trepte în relevarea identității acestui erou. O privire înainte ne sugerează proiectata siliuetă a unei personalități noi, monumentale, pentru care ecourile dramatice vor avea alt timbru, altă rezonanță. O privire înconjurătoare, printre elementele prezente, ne indică încă un proces de delimitare între ceea ce am preconizat aici, ca frumusețe morală a unei concepții, și morala concepției pur și simplu. Avem încă destule purtătoare de mesaje și puține mesaje în flăcări, puține torțe care să ardă cutremurând și emoționând de-adevăratelea. Găsim încă destule exemplare construite pe limite de moment și de intrigă, care-și spun replica și-atît, și prea puține pe coordonate mari de cunoaștere, a lumii și a propriei ființe. Sînt încă dialoguri prea stricte între protagoniști, cîntărite după gradul de eficacitate sau de inteligență, și prea puține comunicări, de la univers la univers — cum se consideră că reprezintă, de fapt, fiecare neînsemnat erou. În fond, ceea ce eu place să pretîndem în numele unei înalte profesionalizări, este tocmai *înlăturarea aparentă a unei prea stricte profesionalizări a eroilor noștri dramatice*. De ce, adică, ar cere pur și simplu un Richard al zilelor noastre un cal care-i este de mare trebuință, și n-ar da și prețul simbolic al acestei necesități — un „regat pentru un cal”? Ce să începă într-o dimensionare ad-literam?

Dramaturgia parcurge o fază de profesionalizare evidentă. Sînt mai puține textele nereușite, timide și șovăitoare, au mai dispărut cele schematiche și cu predilecție sforăitoare, cei ce seriu acum aduc o siguranță vădită în echilibrarea termenilor și puterea de emisie a unui mesaj valoros, există voci poetice și predispoziții filozofice în comentarii, un certificat de calitate e încredințat în cele mai multe cazuri și certifică o creștere în valorificarea mijloacelor, un grad sporit de exi-

gență și de certitudine literară în materie. Un erou nou, complex și voluntar, începe să se distingă din aceste certitudini și e de presupus că numai un singur pas — pasul marii creații — îl mai desparte de deplina lui edificare dramatică. Frumusețea — adică linia și suplețea estetică a profilului său — se conturează treptat, dar sigur, din limpezirea fundamentelor lui morale, azi mai complexe, mai interiorizate și mai adînci ca altădată. La capătul unui ciclu al procesului istoric parcurs, eroul se investighează, își cercetează dimensiunile și profilul, își caută o definiție între „puterea” și „adevărul” pe care le-a promovat. O asemenea investigație, concentrată, redusă la esențe, nestînjănită de spectaculozitate exterioară și ieftină, e în măsură să fundamenteze bazele unui ciclu în devenire — alături de Pavel Stoian crește Mihai Duma, un erou care adună mai mult și ridică mai sus stacheta exigențelor față de revoluție și față de sine însuși. Acest nou erou, care pleacă de la înțelegerea superioară a unui nou umanism, risipind noblețe și flăcără, echitate și ecou universal faptelor săvîrșite în ciclul pe care-l străbate, își cere exprimarea, transfigurarea elementului culminant pe care-l promovează în epocă, ca renaștere spirituală multilaterală a omului. Și bineînțeles că această transfigurare are loc în condiții de spectaculozitate deosebită a ciclului, deci a obiectivului dramatic menit s-o reliefeze de aici înainte. Omul va avea mai puțin de introspectat și mai mult de prospectat. Liniile universului mare se deschid mai mult și-l cuprind ca forță diriguitoare. Universul mic face un salt, către spectaculos și vibrație de poem. Elicul se împodobește cu esteticul, într-o simbioză nouă, în care omul va spune nu numai ceea ce e absolut necesar, dar și ceea ce dă preț și valoare poetică gesturilor sale. Dincolo de subtilitățile de intrigă și artificiile de gen, vom vedea o făptură dominantă — singura în măsură să polarizeze interesul nostru și să se exprime, voluntar, prin dialogurile speciei. O făptură care se creează pe sine și-i creează propriile dimensiuni ale intrigii pe care o parcurge. Ceea ce se întîmplă acum, o prefigurează.

